

36. Франкл В. Человек в поисках смысла : [сб. работ] / Виктор Франкл ; [пер. с нем. и англ.; общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вст. ст. Д. А. Леонтьева]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
37. Холмански А. С. Духовность как творческий потенциал человека : [электронный ресурс] / А. С. Холмански. – Режим доступа : <http://sciteclibrary.ru>.
38. Чиворепла Л. Образы сущего. Доктрина этического максимализма, метафизика живого универсума : [электронный ресурс] / Л. Чиворепла. – Режим доступа : <http://www.topos.ru/article/6201>.
39. Швейцер А. Культура и этика / Альберт Швейцер ; [пер. с нем. Н. А. Захарченко и Г. В. Колшановского; общая ред. и пред. В. А. Карпушина]. – М. : Прогресс, 1973. – 344 с.
40. Шелер М. Положение человека в космосе / Макс Шелер ; [пер. с нем. А. Ф. Филиппова] // Проблема человека в западной философии : [переводы] / [сост. и послесл. П. С. Гуревича; общ. ред. Ю. Н. Попова]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 31–95.
41. Духовность и интенции свободного выбора: критический анализ современности / М. В. Шугуров // Философия и современность. – 2016. – № 1. – С. 56–68.

УДК 2-57:130.2

Хахалін О. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ)

ПАЛОМНИЦТВО В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

В статті визначаються моменти сучасної культури в рамках здійснення паломницької практики. Також надається аналіз предметно-речовинного комплексу та духовного простору паломництва в історичному та сучасному вимірах.

Ключові слова: культура, релігія, паломництво, святість, дискурс, рефлексія.

В статье определяются моменты современной культуры в рамках осуществления паломнической практики. Также предоставляется анализ предметно-вещественного комплекса и духовного пространства паломничества в историческом и современном измерениях.

Ключевые слова: культура, религия, паломничество, святость, дискурс, рефлексия.

The article points defined modern culture in the implementation of pilgrimage practices. It also provides analysis of the subject and the material and spiritual space complex pilgrimage in the historical and modern dimensions.

Keywords: culture, religion, pilgrimage, holiness, discourse, reflection.

Моменти філософських і культурологічних визначень переважно антропологічного змісту культурних практик, в тому числі паломницької діяльності, досліджувалася в роботах С. Хоружого, Д. Гелді, Е. Макгрю, Д. Голблатта, Д. Перратона, С. Житенева, Дж. Уррі, З. Баумана та ін. [1; 2; 3; 5], але в них мало приділено уваги метакультурним та антропологічним аспектам проблеми.

Цікаву модель туризму дає В. Малахов, який займається, за його ж визначенням, «апологією туризму» як певного роду маскуванням, або демаскуванням в паломницькому туризмі. В. Малахов пише: «Отже, почнемо з того, що в традиційному дискурсі, починаючи з епохи панування міфологічної свідомості, людська подорож повертає до себе увагу перш за все у зв'язку з процесом трансформації самого героя, придбання (або втрати) їм тих чи інших видатних якостей. Герої стародавнього епосу, середньовічного «ходіння», або «бачення» і т. п., подорожуючи по просторах ціннісного неоднорідного світу, характерним чином самі відчувають відповідне онтологічне перетворення – придбання магічних властивостей, сакральних знань, або рятівного досвіду: часто сама траєкторія земного шляху є чимось на зразок розгорнутої метафори підйому або падіння людської душі в термінах сакральної географії» [4, с. 9–10]. Фактично В. Малахов демонструє той досвід богоявлення та

обоювання, який С. Хоружий пов'язує з онтологічною динамікою християнського універсуму.

Проблема співвідношення релігії та культури є досить складною. Існує численна кількість визначень категорії «культура», категорія «релігія» теж тлумачиться досить і досить по-різному. В наше завдання не входить дати навіть приблизний нарис цього співвідношення. Проблема полягає у тому, щоб визначити ці дві категорії як трансценденталії, тобто категорії вищого рівня узагальнення, які членують і синтезують світ у соціокультурному та інших вимірах. У певній мірі можна сказати, що релігія є частиною культури, як і навпаки – що культура виникла з культу.

Так, існує декілька підходів щодо тлумачення і визначення релігії: теологічний, філософський, соціологічний, психологічний, етнологічний тощо. Звичайно, що така цілісність рефлексивних модальностей диференціює цю категорію. Все залежить від того, наскільки релігія характеризується тою чи іншою системою її інтерпретації. Так, її розуміють як зв'язок з Богом (богами), Абсолютом, з певною надсвітловою силою. Релігію пов'язують з трансценденцією – виходом за свій, близький світ. Адже релігія не може бути охарактеризована в рамках лише диференційно зазначених констант у контексті того чи іншого підходу.

Вища ступінь сакрального відношення до світу – це святість, праведність, благородство, Богодуховність, любов, а також єднання з Абсолютом як усунення будь-якого егоїзму та егоцентризму. Наступна катагеральна структура релігії, яка вже стає певним культурним тілом (містичним тілом) є категорія «соборність» – специфічне поняття, яке зазначене в російських релігійних філософських вченнях як своєрідний світський образ духовного та сакрального. Це реальність, що поєднує в собі церкву Христову вже на правах живого функціонуючого організму. Поняття соборності походить від християнської традиції, що пов'язується з вченням святого апостола Павла про церкву, та свідчить про ставлення до індивідуальності та колективності.

Релігія та культура як виміри паломництва та туризму визначаються фундаментальними реаліями трансцендування просторових та часових меж у подорожі, а також у світі людини в цілому. Феномен трансценденції має засади креаціоністської та посткреаціоністської парадигми. Якщо креаціоністська парадигма презентує та продукує трансценденцію як перехід із небуття у буття, то посткреаціоністська парадигма визначає трансценденцію як перехід із буття у небуття, тобто людство стоїть на шляху екологічної катастрофи та передумови культурологічної катастрофи, знищення релігійних цінностей та знищення людської цілісності в цілому.

Ці ризики, що визначаються як глобалізаційні реалії в контексті релігієзнавчих, культурологічних, онтологічних, етичних і естетичних досліджень, набувають широких проблемних зрушень щодо осмислення цінності культури в цілому, релігії, а також культурних практик, які інтерпретують онтологію людини в просторі трансценденції, переходження меж.

Святість місця та обмін місцями є парадигмічними засадами паломництва і культуротворення в цілому. Місце і святість місця мають глибинні імплікації, такі як етос місця, де можливе божество. Обмін місцями має такі засади, як синергійна антропология, або євхаристичний комплекс причащення до Абсолюту. Сповідальний дискурс паломників, який розгортається у величезний простір ходінь, оповідань, несе в собі величезну традицію, яка, зокрема в християнстві, починаючи від перших паломників і закінчуючи сучасним дискурсом, свідчить про занурення у стан свідомості паломника як входження в стан синергії, тобто обміну натурами – божественною і профанною.

Синергетика переростає у певний метакультурний дискурс, який свідчить про те, що обмін натурами, а разом із тим і система доповнювальності протистояння профанного і сакрального, надає засади для осмислення людського буття.

Релігійна та культурологічна рефлексія паломництва інтерпретується у різних вимірах. Щоб її інтерпретувати адекватно, варто звернутися до двох радикальних поворотів, або до двох онтологічних вимірів культури, а також релігії, які виникають на межі XX – XXI століть. Це лінгвосеміотичний і візуальний повороти, що дають можливість інтерпретувати знаковий та символічний контекст культуротворення як візуальні картини, як феноменологію візуального простору, іконографію, іконологію в релігійному просторі як своєрідний дискурс паломника.

Варто зазначити, що паломники були також художниками, письменниками і залишили картини, які присвячені святим місцям. Зокрема, це російські художники, які стали важливими

носіями духовності, починаючи від Олександра Іванова і закінчуючи Верещагіним, Муравйовим та ін. Візуалізація простору сучасного паломництва створюється як певний комунікативний феномен: сюди входить тотальність верифікації візуальної реальності, пов'язаної з віртуальною реальністю, рекламою.

Рефлексія паломництва є своєрідним досвідом, який можна простежити від патристики, святоотецької традиції до сучасної культури посттоталітаризму. Проте паломництво у християнстві, буддизмі, мусульманстві як фактор глобалізації культури свідчить про те, що вони несли в собі дві функції. З одного боку – це рух до святинь, а з іншого боку, рух від святинь до інших релігійних та туристичних дисциплін. Тобто місіонерська діяльність і діяльність паломників є «замкненим колом» процесу формування та розповсюдження Абсолюту, сакральних цінностей, що здійснюється в рамках діалогу культур, а також глобалізації культури.

Сучасне паломництво і туризм використовують усі засоби глобалізації, які притаманні культурі, – це технологічна озброєність і віртуалізація, візуалізація і весь комплекс новітньої іконографії, пов'язаний з презентацією сакральних місць в рекламі та інших формах комунікації. Але альтерглобалізм пов'язаний з персоніфікацією місця, персоніфікацією комунікації, персоніфікацією суб'єкта подорожі.

Весь цей комплекс проблем можна визначити як характерну дихотомію сакрального і профанного, як антитестику віртуального й того, що протистоїть віртуальному – предметного світу; антитестику сповідального дискурсу і дискурсу уніфікуючого; дискурсу синергетичного і євхаристичного.

Сучасний дискурс паломництва презентує візуальність та вербальність відображення святості місць, парадигму обміну місцями. Соціокультурний дискурс паломництва в цілому відображує постать паломника, туриста, їх візуальну, віртуальну презентацію, а також соціологічну експлікацію в контексті глобалізації культури. Альтерглобалізм паломництва, що формується на підставах персоналізації екзистенційного досвіду, який набувається у подорожі, є тою константою, яка визначає онтологію культури в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бауман З. От паломника к туристу / З. Бауман ; [пер. с англ] // Социологический журнал. – М., 2003. – № 4. – С. 19–17.
2. Гелд Д. Глобальні трансформації / Д. Гелд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Д. Перратон ; [пер. з англ. В. Курганського, В. Сікори]. – К. : Фенікс, 2003. – 548 с.
3. Житенев С. Ю. Религиозное паломничество в христианстве, буддизме и иусульманстве: социальные, коммуникационные и цивилизационные аспекты / С. Ю. Житенев. – М. : Идрик, 2012. – 263 с.
4. Малахов В. А. Екзистенційно-етичний сенс туризму як різновиду подорожування : [електронний ресурс] / В. А. Малахов. – Режим доступу : <http://www.koris.com.ua/otner/3318/index>.
5. Хоружий С. С. Очерки синергийной антропологии / С. С. Хоружий. – М. : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2005. – 408 с.